

עמוני ולא עמונית וכו' — כי הוא נפלאות שעשה הש"י עם דוד לפתוח למוסרותיו, שרצו החולקים לאסרו. וכל זמן שלא נגמרה הלכה ונקבעה בבית דין הגדול לכל ישראל, עדיין היתה הלכה רפויה, ובזכות דוד המלך עליו השלום נקבעה ההלכה כן...
וגם בנוגע לענין יחוס משפחות דנוגע להרבה משפחות ומאורעות, אם אחד זוכה, הוא מזכה גם כל האחרים עמו שיהיה נגמר ההלכה ונפסק בבית דין כדעת אותו המתירו לבוא בקהל. וכך קבלתי, שעל ידי רחמים יוכל לזכות להיות מיוחס'. (דברי סופרים לר"צ הכהן מלובלין זצ"ל, ית. ע"ע במובא במכות יא: — חוברת מו).

דף עח

מעוברת שהתגיירה

'נכרית מעוברת שנתגיירה — בנה אין צריך טבילה'...

מבואר בגמרא שאף לפי מי שסובר 'עובר — לאו ירך אמו', טבילת המעוברת מועילה לעובר, ואינה מהווה חציצה בינו לבין המים, משום שכך הוא גידולו.

הרמב"ן (לעיל מו) הוכיח מכאן שגר שטבל לפני שמל, גרותו גרות בדיעבד. שהרי בנידוננו קדמה טבילת העובר למילתו. ואילו הרא"ה (מובא בנמוקי יוסף שם) דחה ראיה זו, שלדעתו בגיור העובר אין כל צורך במילה, והרי הוא כנקבה. ומילתו לכשנולד איננה מילת גרות כל עיקר, אלא מילת ישראל ערל.

הרי מבואר שנחלקו מתי חלה גרות העובר, לדעת הרמב"ן, אין הבן יהודי אלא כשנימול, ובעת לידתו גוי הוא, ולדעת הרא"ה כבר בלידתו הרי הוא יהודי. (ויש מקום לחקור אם כבר בעת היותו עובר הוא יהודי, או שמא אין הגירות יוצאת לפועל אלא בלידתו — ע' באחרונים). ונפקא מינה להלכה — האם בן זה יירש את אמו לאחר מיתתה; לדעת הרמב"ן נראה שאינו יורשה, שהרי רק בעת שנימול נתגייר, וכקטן שנולד מחדש היה אז. ולרא"ה — יירשנה.

אמנם, כל זה לפי הצד ש'עובר לאו ירך אמו הוא', אבל לדעת האומר 'עובר ירך אמו' הרי שבזמן גרותה היה כאבר מאבריה, ופשיטא שבשעה שנולד הרי הוא בנה היהודי לכל דבר.

להלכה נחלקו הראשונים אם נוקטים 'עובר ירך אמו' אם לאו, ואין הדבר מוכרע. אמנם יש להוכיח מדברי השו"ע מכמה מקומות שסובר שעובר זה, מיד שנולד הרי הוא יהודי:

א. משמע מלשון השו"ע ('או"ח שלא, ה) שמעוברת שהתגיירה וילדה בשבת, לשבת הבאה מלין את בנה. והרי מילת גר אינה דוחה את השבת. ומוכח שאין זו אלא כמילת תינוק יהודי הדוחה את השבת בזמנה.
ב. פסק השו"ע (י"ד רסט, ד) שאחים תאומים שהורתם שלא בקדושה ולידתם בקדושה (היינו, שהתגיירה אמם בעודם ברחמה), יש ביניהם קירבה לענין איסורי עריות, שאשת האחד אסורה על השני באיסור 'אשת אח'. מבואר גם כאן שכבר בצאתם מאמם יהודים הם.

ג. פסק השו"ע (י"ד שה, ב) שילוד זה חייב בפדיון אם בכור הוא, שהרי הוא בכלל פטר רחם בישראל משום שאמו יהודיה היתה בשעת לידתה. ואם נדונו כגר רק מזמן מילתו, נראה שלא יתחייב בפדיון שהרי לא היה יהודי בלידתו, ואחר כך נהיה למהות חדשה.

מכח ראיות אלו פסק הגאון רב"צ אבא שאול זצ"ל (אור לציון י"ד יב) שבן זה יורש את אמו. שלא כדברי הגר"צ פ"פ פרנק זצ"ל (הר צבי י"ד רכד. מובא שם) שפסק להלכה שאינו יורשה.

[והסביר שם, שאף שהרמ"א פסק כדעת הרמב"ן המובאת לעיל, שטבילה שקדמה למילה מועילה בדיעבד, והרי לכאורה להרמב"ן אין הוא יהודי אלא במילתו, אף על פי כן, כיון שהרמ"א אינו משיג על דברי השו"ע בשלשה המקומות הנ"ל, מבואר שגם הוא מודה שהבן יהודי מתחילה. אלא שטעמו משום ש'עובר ירך אמו', והרמב"ן, כל הוכחתו הוא ממאן דאמר 'לאו ירך אמו'].

וע"ע קובץ הערות כ, ב; קובץ שעורים כתובות אות לה.

(ע"ב) 'ממזרין ונתנין אסורין, ואיסורן איסור עולם' — מבואר בספרי (מובא כאן ברש"י) מקור הדין שממזר אסור עד עולם, מגזרה-שוה עשירי — עשירי ממזר מעמוני, כשם שעמוני אסור לעולם ככתוב בפרוש, כך גם הממזר. ואמנם בכתוב לא נאמר בפרוש אלא גם דור עשירי לא יבא לו בקהל ה'. ויש להבין באמת מהי כוונת הכתוב ב'דור עשירי', הנאמר בממזר ובעמוני? ניתן ללמוד מכמה מקומות שאחרי עשרה דורות בטל כוחו והשפעתו של הדור הקדום. כמו שאמרו (סנהדרין זד) 'היינו דאמרי אינשי: גיורא — עד עשרה דרי לא תבזה ארמאה קמיה'. משמע שאחר כך מותר, שכבר אין לו שייכות לאביו הראשון. וזה ענין עשרה דורות שמאדם עד נח ומנח עד אברהם, שצריך היה לדור חדש לגמרי שאין בו מעבירות הראשונים. מזה הטעם כתבה תורה שאף דור עשירי לא יבוא, היינו, גם לאחר שפסקה זוהמתם של הדור הראשון אסור לבוא בקהל, וממילא שומע אני שאיסורן — איסור עולם. (עלה יונה, עמ' שי)

'...וכן אמר רב הונא: ממזרא לא חי. והא אנן תנן: ממזרין אסורין ואיסורן איסור עולם? אמר רבי זירא: לדידי מפרשא לי מיניה דרב יהודה, דידיע — חי, דלא ידיע — לא חי, דידיע ולא ידיע — עד תלתא דרי חי, טפי לא חי' — אף על פי שיש להוכיח מכמה מקומות ששייכת מציאות של ממזרות שאינה ידועה (עין קידושין עו. ב"ב נח. חולין יא: שו"ע אה"ע ב,ב) — אפשר שהדבר תלוי בזכות וחובה שלו ושל הדור. ומה ששאלו בגמרא 'והא אנן תנן', ומאי קושיא הלא אין הדבר בלתי אפשרי, כאמור — אפשר ששאלת הגמרא דוקא לפי מה דסלקא-דעתין ששום ממזר-ידוע אינו חי, לפי אותה דעה לא היה תלוי בזכות וחובה, אבל לפי מה שמסיק שהכל משום חשש טמיעה, תלוי הדבר בזכות וחובה. עוד אפשר לומר, שאם יש שני עדים היודעים על היותו ממזר, שוב אין זה בכלל 'לא ידיע'. ובכל אותם מקומות יש לומר שיש אי-שם אנשים היודעים. (חזון איש אה"ע א,לד)

'אל שאול — שלא נספד כהלכה' — אף על גב דלא מצינו שום הספד רק על שאול לבד, יש לומר דמצינו בירושלמי (פ"ב דשקלים ה"ז) אין עושין נפש לצדיקים — דבריהם הן הן זכרונם. ובאמת לא מצינו במקרא שום הספד רק הו אחי והו אחות, הו אדון והו הודו (ירמיה כב). והיה זה התחלה מנוסח קינה אחת מורגלת בפי המון העם, לעורר בכי בשעת חימום. ובשאל, דקינן עליו דוד קינה מיוחדת, מוכח דלא החשיבו ולא גברו עליו התרגשות והתפעלות הנפש בהעדרו. וזה זלוול בכבודו של שאול. וכוונו בזה שלא נספד כהלכה, במה שקינן עליו קינה מיוחדת. וזה ברור. (חידושי מהר"ן חיות)

בקשו את ה' כל ענוי ארץ, אשר משפטו פעלו — באשר משפטו שם פעלו' — רש"י: במקום שדנים האדם, שם מזכירין פועל צדקותיו. מידת המשפט של הקדוש ברוך הוא כרוכה ובאה עם מידת ההצדקה, צדקתך כהררי א-ל ביחד עם משפטיך תהום רבה. וכן הוא הדבר לאידך גיסא — באשר פועלו, פעמים שיש גם משפטו. ועל כן גם אדם צדיק ובעל זכויות רבות, יש לו לירא מאימת המשפט ומיום הדין. והעצה היעוצה, היא הכתובה בהמשך המקראות: צדקתך... משפטיך... אדם ובהמה תושיע ה', וכדרשת רז"ל: אלו בני אדם הערומים בדעת ומשימים עצמם כבהמה — על ידי הענוה והשיפלות ניצל מן הדין הקשה שבמשפט. וכן במקרא הראשון: בקשו את ה' כל ענוי ארץ אשר משפטו פעלו — בקשו צדק בקשו ענוה, אולי תסתרו ביום אף ה'. זוהי אחת הדרכים — עבודה על מידת הענוה — להסתר ביום אף ה' מעומקו של דין. (שיחות מוסר (שמואלביץ) מאמר כח, תשל"ג)

דף עט

'שלשה סימנים יש באומה זו: הרחמנים והביישנים וגומלי חסדים' — מה שאמרו 'ביישנים', אין זה לפי מזגם הטבעי של ישראל, שהרי אמרו (ביצה כה): 'שלשה עזין הן: ישראל באומות, כלב בחיות, תרנגול בעופות'. אלא שהתורה היא שמשנה את תכונתם ליראת חטא ובושת פנים, וכמו שאמרו (בביצה שם) 'מפני מה נתנה תורה לישראל? מפני שהן עזין, ופירש רש"י: 'זנתנה להם תורה שיעסקו בה, והיא מתשת כחם ומכנעת לבם'.

וכן מבואר ממאמרם ז"ל: 'כל מי שאין לו בושת פנים, בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני' — הרי שמידה זו באה להם מן התורה. (מהרש"א. ולולא דבריו היה נראה שמה שאמרו 'עזין שבאומות' אין הכוונה ל'עזות פנים' ההפכית ל'בושת פנים', שזו אינה בישראל עם-קודש כלל, אלא הכוונה לעקשנות — 'עם קשה עורף', וכמו שפירש רש"י בביצה שם: 'עזים' — קשים להנצח, ומידה זו אינה עומדת בסתירה לביישנות. וע' דרך אחרת בחידושי אגדות למהר"ל דרך אחרת).

דף פ

חילול שבת על הצלת פגים

'...ובן שמונה מי קחיי, והתניא: בן שמונה הרי הוא כאבן ואסור לטלטלו, אבל אמו שוחה עליו ומניקתו מפני הסכנה? הכא במאי עסקינן כשנגמרו סימניו... אמרינן: האי בר ז' הוא, ואישתהויי הוא דאישתהי'...

— רבו הפירושים בסוגיה זו בבאור דברי רבי אבהו ובדברי רבי ורשב"ג. וכן השיטות חלוקות בפסק ההלכה. והשולחן ערוך (או"ח של, ז ח) פסק שתינוק הנולד בחודש השמיני להריון, ואף בספק-שמיני ספק-שביעי, כל שלא נגמרו שעריו וצפרניו — אסור לטלטלו, ואין מחללין עליו את השבת כדי שיחיה, שהרי הוא נפל. ויש חולקים וסוברים שעל ספק בן ח' ספק בן ז' — מחללין (ע"ש בבאה"ט ובבאור הלכה). אמנם, בזמנינו, שהצלת הפגים נפוצה, ברור שהדין שונה. וזו לשון הגרש"ז אויערבך שליט"א בספרו (מנחת שלמה סוף סי' לד):

'... דוגמא לדבר: בן שמונה, אשר חלילה לומר גם בזמננו ד'הרי הוא כאבן'. [מסופקני במי שנמצא כיום באיזו מדינה אשר אין שם אינקובטור, אם מותר לחלל שבת עבור חיי שעה של בן ח', כיון דבזמננו הם יכולים לחיות. וצריך עיון]. עד כאן לשונו. וכן פסק בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד קכג). וכן נטה בשו"ת שבט הלוי (ח"ג קמא).

[ובשה"ל תוך כדי דיונו על תינוק שהושלמה התפתחותו על ידי אינקובטור, כתב להסביר את שיטת רש"י בסוגייתנו שבן-שמונה כל עוד לא מלאו לו עשרים שנה, אין הוא ודאי בן קיימא, אשר הראשונים תמהו מאד, כיצד יתכן שגיבור ועושה מלחמה ידון כספק נפל, ומה סברא יש לומר שאדם מבוגר שהקים משפחה ובניו עמו, לא יתאבלו על מותו? והסביר שטעמו של רש"י הוא שכל שלא יכול להגיע לשנתו העשרים מחמת פגם שיש ביצירתו, אינו בגדר אדם חי ונידון כנפל לכל דינו. אך פשוט שכל שהאריך ימים והגיע לזקנה — אין זה נפל, אף אם כשנולד לא נגמרו שעריו וצפרניו, שהגדרתו של הנפל כל שאינו ראוי להתקיים ולהתפתח כאחד האדם].

וכל זה אמור אף ללא הטעם המוזכר בגמרא ד'אישתהויי אישתהי'. וממילא נשמע שגם אם הקדים הולד לצאת קודם שבעה חדשים, כל שיש אפשרות להצלתו לחיי-עולם ע"י אינקובטור — חייבים להצילו. (מובא בשש"כ פרק לו הע' כד מהגרש"ז א. ונראה שזה אף לדעת הראשונים שאין מחללים שבת על העוברים, בכה"ג מחללים — לדברי ה'באור הלכה' סי' של ד"ה או ספק).